

Tretji letnik.

1897.

IX. zvezek.

Ob starem dnevniku.

Po listinah starček je stikal —
 Popisal jih sam je nekdanj —
 In zvezek raz zvezek odmikal,
 Ki prah jih pokrival je zdaj.

„Vse pride,“ dejal je, „v pozabo.“
 A stoj kaj pa neki ta stvar?
 „Ha, glej ga no, glej“ — in pred sabo
 Razgrnil je dnevnik prastar.

V njem bral je o burni mladosti,
 Ko prva mu cvela ljubav —
 Kako je pošiljal v norosti
 Po mesecu devi pozdrav.

Kako za oblakom je gledal,
 Ko v njeno hiteval je stran,
 In klical za njim, naj povedal
 „Doma“ bi vsak vzdihljaj glasan.

In starček zamaknjen obstal je,
 O prošlih premišljal je dneh,
 In smeh mu na ustnih igral je,
 In solza igrala v očeh.

Ciril.

Zadnja čarovnica.

Povest iz leta 1701. — Spisal A. Zdenčan.

Deveto poglavje.

Naprt je bil še samo Peter Vesel, katerega pa ni mislil sodnik kaznovati kot čarovnika, ampak zato, ker se je drznil imeti o čarovnicah drugačno mnenje kakor Mordaks. Napol žalosten in napol spet sam s sabo zadovoljen, ker se je tako odločno uprl nasilstvu, sedel je Vesel v mokrotni ječi. Zvečer se ga je še spomnil birič, da mu je prinesel nekaj slabih jedil, potem ga je pa pustil do poldne družega dne. Vzrok je bil ta, da so imeli ravno tisti dan opravke z zadnjo čarovnico.

Peter je že mislil, da ga bodo začeli postiti in morda še z lakotje moriti. Nejevoljen je začel brskati po ječi. Toda ječa ni imela mnogo zanimivega: težko omrežena okna, vodene lise po mokrotnem zidu in kup napol gnile slame za ležišče pač ni bil prikupljiv. Toda nekaj je le dobil, kar je usodno za vso povest in najbolj za čarovnico, ki se je ravno takrat žgala. Pod zglovljem je dobil Peter skrbno zavito pismo, katero je bilo pisano laški. Peter je je razumel, ker je v mladosti kot vojak mnogo sveta prehodil in se tega jezika naučil. Pismo je pisal Gregorec na nekega prijatelja Atilija Cantio. Da bi bil pismo le dan prej našel, bila bi Marina rešena, a zdaj je bilo že prepozno.

Nestrpno je čakal Vesel poldne, ker je upal, da bo prišel birič k njemu.

Res je prišel Rojec kmalu.

„To-le daj Mordaksu in sodniku! Znabiti bosta potem o meni in drugih drugače sodila.“ Rekši poda Peter Gregorčevo pismo biriču.

Zadnji je nese obema imenovanima.

Popoldne se je že razvedelo po trgu o tem pismu.

Razburjenost je rasla, a sedaj v drugačni smeri: poprej so bil ljudje hudi na čarovnice, sedaj pa na sodnika, posebno pa še na Mordaksa.

Ker je pismo jako zanimivo, sosebno še za našo povest, ker marsikaj pojasni, kar je bilo doslej temno o življenju naših junakov, priobčujemo je v celoti.

Prestavljeno slóve takole:

Dragi prijatelj!

Čudil se boš, ko dobiš od mene to pismo, posebno ker nisi bil navajen od mene prejemati pisma. Še bolj se boš pa čudil, če Ti povem v kakšnem stanji je pišem: pišem Ti v ječi, obdolžen čarovništva.

Sicer si me od nekedaj zval čudaka, ko sva bila še v šoli v Padovi, pa vendar nisi mislil, da bom kedaj do te časti prispel. Toda čakaj, da Ti kot jedinemu prijatelju razložim, kaj sem zadnjih deset let počel, kar Ti nisem pisal. Zadnjikrat sem Ti pisal, da sem kupil tukaj posestvo, to je bilo vse, kar si izvedel. In kaj se je vse ta čas zgodilo! Prišel sem semkaj nepoznan in si nadel neko izmišljeno barbarsko ime — Mikula Gregorec. Druzega mi ni kazalo. Začel sem kupčijo, dasi v začetku nisem imel do tega posla niti najmanjšega veselja. Kako tudi? Bivši upornik — če se smem s ponosom tako zvati — naj bi se ukvarjal z dolgočasnimi številkami? Pa sila je bila, in poprijel sem se. Sedaj pa ni boljšega trgovca od mene.

Toda dalje. Naveličal sem se samskega življenja. Zagledal sem se v neko tukajšno trško dekle, ki ni bila tako krasna kot nekdanja Evgenija, a za te kraje prva krasotica. Pa, glej čudo! Mene, za katerim so nekdanj gledale, ne da bi se bahal, v Padovi prve meščanske krasotice, je zavrgla ta kmetiška stvar. Ime ji je Marina.

Jaz sem bil silno užaljen. Ne zaradi tega, kot da bi ne mogel druge dobiti; saj se mi jih je mnogo ponujalo, toda da me zavrže taka deklina, to me je jezilo. Izgovarjala se je z neko versko pretvezo, češ, da ne klečeplazim po cerkvah. To bi, kajneda moj Atilio, pristojalo nekedanjemu uporniku!?

Stvar se je tako iztekla, da jaz nisem dekleta dobil, marveč nekov tukajšnji črevljar. Ostal sem samec. Prisegel sem pa krvavo osveto, moji „nezvesti.“ In to sem tudi izvršil.

Pa še nekaj družega! Tukaj sem tudi zasledil mojo polsestro Kornelijo, ki se pa imenuje Lucija Kerzničeva. Saj se še spominjaš onih dnij, ko je umrl na morišči moj oče zaradi rovarstva. Spominjaš se bega njegove druge žene, moje mačehe Adele, ki je bežala s svojo jedino hčerko v tuji svet. In takrat se je jelo najino prijateljstvo. Vzel me je Tvoj oče pod streho kot zapuščenega sina upornikovega. Skupaj sva rasla odslej, skupaj sva se igrala, skupaj hodila v šolo. Dovolj, da obnovim te spomine, saj so bili najlepši mojega življenja.

Kolikrat sva sanjarija v temno noč, delala načrte za bodočnost in se nauduševala za domovino! Kake sanjarije! Kje je sedaj v ječi moja bodočnost daleč od domovine drugje kot na gmadi? A vendar sanje so bile krasne, le žal, da so bile samo sanje.

Poznejše moje življenje Ti je predobro znano, da bi ponavljal prežalostne spomine. Moja vročekrvnost me je zapeljala do onega groznega čina in moral sem bežati. Da sem srečno ubežal, moram se zahvaliti Tebi in Tvojemu očetu.

Tukaj sem dobil polsestro Kornelijo. Spoznal sem jo precej, saj je bila za las podobna moji mačehi. Izvedel sem njeno in njene matere usodo, da je namreč mati zmrznila, a razodel se ji nisem. Čemu tudi? Sovražil sem jo, kakor sem sovražil mačeho, njeno mater, ker je bila ona kriva, da je padel moj oče pod biričevo roko.

In hotel sem se tudi nad njo maščevati. Tako je prišlo, da me je neka zatožena čarovnica ovadila kot nje pristaša, najbrže zato, ker je upala, da jo bom osrečil s svojim premoženjem, a sem jo prevaril. Tudi moje življenje ni bilo za to praznoverno ljudstvo vzgledno. Zdaj pa sedim v ječi, ne vedoč, ali bom še kedaj prost ali ne, ne vedoč ali Ti bom mogel to pismo poslati ali ne.

Pa upam najboljše. Podkupil sem tukaj nekega pijanega biriča, da dela, kar hočem. Tako sem neko noč zakopal z njegovo pomočjo in s pomočjo njegove sestre Marjete na moje „nekedanje“ neveste vrt različne stvari, kakor Evgenijine lase, neke kosti in drugo. To naj bi jo spravilo kot čarovnico na grmado.

In res se nisem varal. Tista Marjeta je za dobro plačilo razvpila Marino za čarovnico; stvari so se našle, jaz sem jo naznanil pri izpraševanju in — gorela bo.

Ovadil sem pa tudi Lucijo in to bodi moja dvojna osveta. Sam ne vem, kaj bi storil. Če mi bo pomagal moj birič, bom znabiti ušel in se še pri Tebi oglasim. Če pa ne, dobiš to pismo, da boš vedel, kje je zamrl Tvoj

jedini prijatelj
Lodovico Orsini.

V Ribnici na Kranjskem, dné 6. aprila 1701.

* * *

To pismo nam vsaj nekoliko pojasnuje nekaj temnih potez iz življenja Gregorca, dasi je še mnogo mest nejasnih. Pravo ime Orsini kaže, da je bil imenovani ali vsaj njegov oče silen upornik proti papažu koncem sedemnajstega stoletja. Kaj ga je dovedlo, da je pustil to pismo, nam ni znano. Kakor je bil v vseh svojih delih čudak, tako je hotel tudi tu norčevati se iz vseh. Morda se mu je pa v zadnjem trenutku pojavila ljubezen do Marine in svoje sestre in ju je hotel na ta način rešiti, če bi se dobilo pismo pred obsodbo. Žal, da se ni tako zgodilo.

Gregorec je, na podlagi tega pisma sodeč, najbrže ubežal nazaj na Laško. Vendar se ne ve, kje in kako je živel, ker zgodovina ga ne imenuje nobenkrat več.

(Konec prihodnjič.)

Prijatelju.

V tujini! — Tuja le povsodi lica,
Na tujca zroča vprašajoče, resno.
Zveni krog mene tuja govorica,
In meni je pri srcu tesno, tesno ...
Ljudje neznani, govorica tuja
Mogočno domotožje v srcu vzbuja.

In ti si videl tujca me trpeti,
Spoznal si mojo srčno bol in bedo,
Po domu videl si me koprneti,
S prijazno si tolažil me besedo:
„Ne plakaj! — To vsakdanja je
bolezen,
Ozdravi jo prijatelja ljubezen.“

„Prijatelj ...“ Ne govori! — Ne
verujem
Besedi zvonki tej in božajoči ...
A vendar — ko tvoj mehki govor
čujem,
Ko gledam ti v očesi jasno zroči —
Ti vendar moram, moram verovati,
Saj ta pogled ne more mi lagati ...

V jeziku sladkem našem govoriva,
In to še le tesneje naju spaja,
Ne sebi, vsak prijatelju živiva,
In jedna želja le oba navdaja:
Da čustvo čisto, sveto to bi zdušno
Ostalo v veke krepko, nerazrušno.

Kovarstva zabljam, s katerim so hoteli
Potrti mi sree mehkó, čuteče.
Sovraštva zabljam, s katerim zabe-
sneli
Čez me so drugi moje prošle sreče:
Ki v sreči so zvestobo prisegali
V nesreči kamenje so v me metali.

Možato nosil bol sem vso, trpljenje,
Ponosno stal sred divjega vrvenja.
Končan je boj! — In lepše zdaj
življenje
V prijateljstvu se tvojem mi začenja:
Ljubezen tvoja mi izvor je mira,
V njej nov, čaroben svet se mi
odpira.

Rodila sicer te je tuja mati
A vendar čuti z manoj tvoja duša.
In kri burneje v žilah čutiš plati,
Ko govor sladki naš ti duša sluša —
„Še mene uči govorice tvoje,
Da v njej povem ti misli, čute
svoje!“

Fr. Ks. Meško.

Pisma prijatelju visokošolcu.

V.

Dragi prijatelj!

ožiš mi, da ne najdeš nobenega veselja, kadar iščeš utehe v pre-mišljevanju in proučevanju naše kulture. Toliko duševnega in telesnega dela, toliko naporov, v katerih se uničujejo najkrep-kejši možje — in vendar tako malo uspehov! Toliko razdra-ženih bojev — in nobene odločilne zmage! Človeški duh deluje z vsemi močmi, do otrpnjenja — in vendar so njegova dela brez duba, mumije, nesposobne za življenje. Naše države so skupine sovražnikov, kateri, si-lovitno združeni, rujejo drug proti drugemu. Iščeš utehe v umetnosti, in tudi tu se Ti reže v obraz one odurne podobe, katerim želiš uiti. Ne-zadovoljnost je znak tej dobi, pesimizem je nje glavni nazor, breznačel-nost njena duša, stremljenje brez smotra njen namen.

To je humanizem v svojih zadnjih posledicah. Pravim: humanizem. Beseda človekoljubje, od katere si je izposodil ta pogan svoje ime, je prelepa, prevzvišena, da bi imela še kako zvezo s sadovi tega humanizma.

Ko govorimo o humanizmu, moramo pač priznati, da ga splošno ne smemo niti obsoditi niti hvaliti: Ako pravijo humanisti, da časté čisto človeško naravo, da hočejo človeka izpopolniti primerno njegovim narav-nim močem, kdo bi se temu plemenitemu namenu ustavljal?

Človeška narava je najpopolnejša v vidnem svetu po notranji ple-menitosti in po krasnih lastnostih. Um, ki vlada nad stvarstvom in od-kriva njegove tajnosti, volja, ki ima moč izbirati si plemenite namene in v vstrajnem boju vporablja vse dušne in telesne moči, sta krona in žezlo, dana vladarju sveta. Po izviru je ta narava dragocena in plemenita, ker izvira iz studenca vseмогоčnosti in krasote, po namenu je vzvišena, ker je ustvarjena za uživanje večne dobrote. Ona ne biva na svetu le kot posameznica (individuum), kakor druge stvari, ampak kot oseba (per-sona). Pečat božje podobnosti je njen rajlepši kras.

Kult narave zato ni napačen, ako se drži v pravih mejah. Največji častilec pravega človeškega dostojanstva je bil oni, ki se je imenoval Sinu človekovega, in staroslovanska liturgija imenuje Boga — človekoljubca.

A humanizem ne pomeni tega krščanskega človekoljubja.

Pač ga ne smemo obsoditi brezobzirno. Kdo bi tajil, da pomeni „doba humanistov“ v marsikaterem oziru velik napredek? Človeški duh je našel nova pota, postal pozoren na marsikaj, kar mu je bilo prej ne-znano, nove iznajdbe, nepričakovana odkritja so vzbudila prej nepoznano delavnost, znanost in umetnost sta se oživili. Ali ni bilo lepo, da so se

namestu trdih, okornih školastičnih besed začele rabiti krasne, elegantno zavite fraze iz klasične dobe? Razne humanistične šole, katere so si za vzgled postavile jezik raznih pisateljev ter dokazovale njegovo klasičnost in čistost, so v medsebojnem tekmovanju spravile na dan mnogo dragocenega jezikoslovnega in zgodovinskega gradiva, katero je postalo naši dobi trden temelj. Umetnost je dobila v umetninah starih klasikov vzore, katerih se je oklenila z vso navdušenostjo. Le poglej slike iz Cimabue-tove ali Giottove šole ter jih primerjaj s proizvodi humanistov! Tam je človeško telo le nekaj splošen pojem, brez individualnosti, brez življenja, tu pa vse živi, krepka individualnost se kaže v vseh udih, v kretanju in delovanju. Prej so slikali svetnike, sedaj slikajo ljudi; vpadabljali so prej pojme, sedaj življenje. Mnogo pisateljev opisuje zato začetek humanizma kot zarjo nove lepše dobe, kot vstajenje iz školastične smrti.

A ta novi dan, ta nova luč ni tako jasna, kakor jo opisujejo, in školastična doba ni bila tako pusta in temna, kakor jo obrekujejo. Ne sme se tajiti, da je bilo v zadnjih časih pred „renesanso“ marsikaj zavoženega, da so poslednji školastiki zabredli tu in tam v prazno formalnost brez duha, a taki nevedneži, taki okorneži niso bili, kakor se opisujejo danes. Neki profesor zgodovine nam je školastično modroslovje tako-le označil: Školastično modroslovje je bilo samo dlakocepljenje. Premišljevali so n. pr. koliko angeljev more stati na „špici“ jedne šivanke. Ta gospod profesor morda še sedaj ne sluti, kako se je osmešil takrat. Recimo, da se res nahaja v kaki školastični knjigi ta glasovita „quaestio“, ali pa se sme tak „unicum“ imenovati značilen za velikanske znanstvene sestave? Če hočeš pokazati komu hrast, ali boš odlomil črviv želodek in rekel: Iz tega spoznaj, kak je hrast? Školastike so pripravili ob dobro ime zlasti neštivilni pamfleti, s katerimi so se borili humanisti proti njim. Taki proizvodi najnižjega obrekovanja, spisani mnogokrat od ljudij brez vsakega poštenja, se v naši „kritični“ dobi ne smejo smatrati resnimi zgodovinskimi viri.

Da se srednji vek in školastična znanost tako zaničujeta, in da se humanizem novega veka tako povzdiguje, ima pa drugi vzrok. Glavno načelo školastike je krščanstvo, glavno načelo humanizma pa se ne more imenovati drugače, nego pogansko.

Pač so prvi humanisti bili dobri katoličani. Petrarca, začetnik in prvoboritelj te nove dobe, je lovorjev venec, s katerim so ga v Rimu venčali, pustil kot darilo v cerkvi sv. Petra. S tem pač ni izbrisal marsikaterega madeža, ki je bil na njem in na njegovem delovanju, a pokazal je, da se pač od starih poganov uči oblike in zajema ideje, a da hoče

veljati za krščanskega pesnika in učenjaka. Med njegovimi nasledniki so bili najgorečnejši duhovniki. Fr. Poggio Bracciolini kot arheolog, Lovrenc Valla kot najelegantnejši stilist one dobe, menih Barlaam, tedaj prvi učenjak v rimskih in grških starožitnostih, in pozneje nešteti drugi so te nove ideje humanizma z največjim uspehom širili. Najvišji cerkveni dostojanstveniki so si šteli v čast, da so pospeševali procvit znanosti in umetnosti.

Tak humanizem je bil seveda raznim vedam koristen, a kmalu se je izprevrgeł. Izobrazovali so se večinoma ob poganih; učeč se oblike, naučili so se kmalu poganskih nazorov. Brezmejno so hvalili one klasične starožitnosti ter zaničevali srednjeveško kulturo ter se norčevali iz nje. Tako je prišlo, da so se srca obrnila od krščanskih vzorov. Brali so klasike zaradi oblike, a v srce so se jim vsadile njih misli. Občudovali so grške Venere zaradi proporcije udov, a navadili so se lascivnosti. Gledali so stebrovje starih tempeljnov, a so se tako zagledali vanje, da so hoteli njim prisposodobiti tudi krščanske cerkve. Občudovali so klasične države in pozabili, da se stare oblike ne dajo usiliti brez velike škode njih dotlej še zdravemu in krepkemu družabnemu organizmu. Kako zelo so jim bili zmešali klasiki glavo, priča nam njih pretirano čaščenje klasicizma, ki se je kazalo celo v teologičnih izrazih. Če je humanist imenoval Kristusa „Minerva e Jovis capite orta“, če je bila Mati Božja „Dea lauretana“ sveti Duh „Aura Zephyri coelestis“ — se to mora imenovati nekaj več, nego „licentia poetica“. Res je, da so humanisti koristili tudi bogoslovju, ker so tu in tam kak neroden latinski izraz nadomestili s „klasičnim“ in tudi bogoslovce navadili priljudne, prikupne oblike. Tudi v zgodovini in patristiki so storili marsikaj, ko so iz prahu starih knjižnic reševati starodavna dela, a veliko večja je škoda na tem polju, katero je storila njih brezmejna in slepa ljubezen do poganskih vzorov in nepremišljeno zaničevanje častitljive školastike. Če primerjamo njih teologične spise z globokimi špekulacijami sv. Tomaža Akvinskega, zde se nam kakor lepo doneče stilistiške vaje domišljavega mladeniča primerjane jasnim, treznim mislim častitljivega starca, ki zaničuje zvonjenje fraz in besedni nakit.

Obrnili so pozornost od snovi, od ideje in kultivirali obliko. S tem so v znanosti in umetnosti dosegli velikanske hipne učinke, a hkrati so obema vsejali kal propada. Ta propad se je v znanosti razvil v skepticizem, v umetnosti v estetiški formalizem.

A o tem prihodnjic več, če Te bo zanimalo. Pozdravlja Te
Tvoj udani prijatelj

Evgenij.

Pobirki iz Fosforičeve mape.

Gospica Otilija.

5.

Mili moj!

Natančneje se Ti nisem mogla izpovedati, ker nimam drugih grehov. Imam sicer velike in male napake, katerih se pa ni treba izpovedovati. Ti praviš, da mi hočeš vse povedati, kadar prideva zopet skupaj. Jaz tudi takrat! A ne vem, če boš s tem zadovoljen. Ko bodeva enkrat morda za dve ali tri leta skupaj, takrat šele mi ne boš nič pripovedoval in jaz ne Tebi. Mnogo si mi objubil povedati. Zakaj si bil tako žalosten, ko sem bila v Kranju? Prosim, piši mi svoje grehe in druge stvari iz svojega življenja. Saj Ti bom tudi jaz pisala, zakaj Nani več ne pišem.

Danes sem bila pri izpovedi, torej sem čisto brez greha. Vse sem tako povedala, kakor sem Tebi pisala. On pa s tem ni bil zadovoljen. Mnogo me je izpraševal, da sem postala že nestrpna, toda mislila sem na-Te in sem vse potrpežljivo polušala ter na vse odgovarjala. Vprašal me je, koga na svetu imam najraje. Nisem marala reči, da Tebe ljubim, a kaj drugega odgovoriti nisem mogla. Bila sem tiho. Tu me je vprašal, če je prijateljica ali prijatelj. Kaj sem hotela drugega reči kot prijatelj? Nato sem dosti slišala, kar ne spada v izpovednico. Rekel je, da bom Tebe in sebe nesrečna naredila, če ne ljubim le Boga in svetnikov. Če hočem postati pobožna, moram vse, kar imam s Teboj, pretrgati in se k Bogu povrniti. Slednjic je rekel, naj mu obljubim, da bom Tebi samo še enkrat [pisala in Ti svoj sklep naznanila. Jaz sem imela seveda vse drugo v mislih. Dejala sem, da ne morem obljubiti, česar ne morem držati. Moja izpoved je trajala gotovo jedno uro in jedini sklep, ki ga imam, je, da ne pojdem tako skoro zopet k izpovedi. Prepričana sem, da si je on hotel napraviti neumno šalo izprašujoč me pohujšljive reči. Tebi pa sem zmirom pripravljena izpovedati se. Imela sem zares dober namen in jaz nisem kriva, da je tako prišlo. Zdaj sem zares trdno sklenila, da postanem pobožna tudi brez izpovedi. Moliti hočem danes in vse dni. Sicer pa mislim, dragi moj, da bi bilo najbolje ne govoriti o verskih rečeh. Morda bom sčasoma vse to izpoznala, a sedaj ne morem. Pišeš mi o čutni ljubezni in praviš, da sem udana čutnosti. Jaz pa ne vem, kaj pod tem umevaš in sploh nič. — Vem, da si na Dunaju v raznih nevarnostih in je večje zasluženje, če imaš malo grehov. Proti 6. zapovedi ne smeš grešiti; to je najgrše in se mi studi. — V tem, da občuješ prijateljsko z judom-socijalistom ne vidim nič slabega. Saj živimo vendar v devetnajstem stoletju, v katerem je vsaj izobraženi svet premagal predsodke.

V oni pesmi si mi naročal: „Bodi torej stalna“, pa si sam najbolj nestalen; enkrat mi pišeš tako, da Te moram ljubiti, drugič tako, da me žališ. Ironično opazko, kakor bi jaz ljubimkala z drugimi, bi bil lahko opustil. Trdiš, da me poznaš, torej moraš vedeti, da sem včasih zelo občutna, in da me ne more nič bolj žaliti ko posmeh. V naravi mi je, da se hitro ujezim in Ti me ne smeš jeziti, če ne . . . In najlepše poteze mojega srca nočeš poznati. Ljubila sem Te takrat zelo, ko sva se prvič poljubila, a zdaj Te ljubim čisto drugače. Takrat sem res tako bolj otročevala, ker mi je ugajalo, toda zvesta bi Ti bila težko. Zdaj pa Ti ostanem za vedno požrtvovalna prijateljica. Rada, silno rada bi bila pri Tebi, potem bi se moral prepričati, da Te ljubim, kolikor morem. Ljubim Te bolj ko bratca. Ti bi videl, ako bi bila jaz res Tvoja sestra, bi me čisto nič ali prav malo ljubil. Podobna sva si po značajih in vendar različna. Ti imaš prav. Imam lastnosti, katerih, žal, ne morem izpremeniti. Morda se še spominjaš, da sem Ti lani 15. junija na Studencu rekla, (kakor imam zapisano v dnevniku), da imam mnogo lastnostij in trm, in sploh, da sem dekle, ki samo sebe najmanj pozna. Nikakor pa ni prav, da mi očitaš, ker sem plesala. Moj Bog, hočeš-li, naj vedno tičim doma v kotu kakor človek, ki ne ve, ali je samec ali samica. Veš pa tudi, da le Tebe ljubim in da sem zvesta. Kako lepo je bilo pred jednim letom! Rada se izprehajam onod, koder sva se šetala lani. Tudi letos grem pogosto k majnikovim šmarnicam v stolno cerkev in sanjam o Tebi in o onem času, ko je opojni mrak pletel med nama tajnosladke vezi.

Ker si tako radoveden, kakšna sem, priložila sem pismu svojo fotografijo, katera ni sicer dobra, a me je vendar-le izpoznati na njej. Samo tako veselega obraza nimam zmirom. Na Tvojo prošnjo vračam tudi prstan, ki si mi ga bil dal za čas šolskih počitnic, ko sva se zadnjič videla, češ, da Te med tem ne pozabim. Kaj, če ni ta nevarnost sedaj nekje drugje? To je samo šala. O Tebi mislim tako dobro, da sam ne veš kako.

Prvi del pisma sem pisala v šoli, med tem ko so součenke v prednji sobi uganjale neumnosti. Zato odpusti pisavo! Opiši mi dan, kateri Ti je na Dunaju najbolj ugajal. Piši skoro in ostani zvest kakor Tvoja

Otilija.

P. s. Mnogo poljubov!

VI.

Dragi!

Če nisi prejel mojega zadnjega pisma, to pač ni moja krivda. Če mi samo radi tega pišeš, ker imaš predobro mnenje o meni, potem je škoda, da Ti pišem. Če se Ti zdi, da pišem „na potrpežljivi papir same

nespametne reči“, mi je jasno, da ne maraš več za-me, kakor nekdam. Tudi jaz sem ponosna, Ti menda še nisi izkusil, vendar pa sem preponosna, da bi mogla biti ljubosumna. Gotovo Te ne bom prosila, da me ljubi, in Ti ne branim ljubiti druge. Jaz Te tudi nisem nikdar vprašala s kom občuješ, ker preveč verjamen Tvojim besedam. Včasih se mi zdi vse življenje tako neumno, zakaj se živi, ljubi in trpi, le da se zopet postane nič. Ob neštetih grobovih na pokopališču ljudje navadno ne pomislijo, da zaklepa vsak grob jednega človeka, ki je tudi nekoč živel in svoj posel vršil. Pogosto si mislim, skoro bom tudi jaz tam, in nihče se ne bo brigal za moje ime, ki bo v kamen vklesano. Zakaj prav za prav živim? To so neumna vprašanja, ki me često mučijo in mi ne dajo mirovati. Tvoja

Otilija.

P. s. Prosim, piši!

Tako se je končala prva serija pisem. Malo moškemu Rajmundu, ki si je menda že v otroških letih začel ogledovati dekleta in koprnel vedno za najlepšimi po receptu malovrednih pisateljev, bila je ta pismena vez že precej časa pretesna. Sedaj je dopisovanje pretrgal, zlasti ker se je njegovi nečimernosti zdelo zadnje pismo preodločno. A ker je vsejedno lepo, ako se more ponašati človek z zaljubljenimi pismi, upal je na tihem, da dobi skoro kako silno skesano pismo od Otilije. A ona je bila njemu „podobna“ in ni pisala več.

Rajmund ima svoje sentimentalne trenutke. Tak trenutek je porabil Fosforič in ga prosil, naj mu dá Otilijina pisma. Dobil jih je takoj. V pismih so bile s svinčnikom napisane pripombe, podčrtane posamezne besede, zaznamovane slovniške napake, vse plod posestnikovega čitanja v njih. Fosforič jih je, kakor se more sklepati iz zgoraj priobčenega, kljub njih puhlosti preštudiral natanko, ker ga je mikalo spoznati v njih kos današnjega sveta. Videl je, da je v teh pismih malo zares pristnega, precej umetnega in ponarejenega, mnogo iz zmešanih knjig in pesnikov pobranega. Čudil se je, da se Otilija v svojem življenjepisu nikjer ne spominja svoje matere, medtem ko si on ne more misliti prvih let svoje mladosti brez onih večerov, ko je molil za materjo večerno molitev. Menda so otroci svojim starišem le toliko hvaležni, kolikor storé le-ti za njih dobro vzgojo. Sestavljal si je v duhu tudi neumnosti Rajmundovih pisem in mislil o bedi razrahljanih značajev, ki se nočejo vzgajati in utrjevati z zatajevanjem in zato kažejo svetu protinaravno podobo starih otrok z vso dolgočasnostjo in sterilnostjo takih bitij. Tako prezgodnje zorenje in staranje pospešuje v dijaštvu zlasti jedko apno ciničnih pisateljev, ki niso zmožni podajati zdravejše hrane v nadomestilo za ab-

straktni, medli idealizem naših šol, hotočih vzgojiti neke hinavske vzore po Schillerjevem kopitu, katerim bi bilo mogoče delati dobro samo zato, ker je dobro, ne glede na verske zapovedi in pripomočke.

Toda take in enake glôse naj si delajo čitatelji sami. Pisec bi bil rad že pri koncu in hoče povedati še, da sta se Rajmund in Otilija o počitnicah zopet videla in se zopet šetala skupaj, da je Otilija kazala med tem od drugih prejeta ljubimska pisma itd. Pri vsem tem pa sta imela oba ginljivo prepričanje, da je njuno razmerje brez zmisla in namena, in da si bosta ostala drug drugemu samó kot dobra prijatelja. In ko sta morala zopet narazen, ločila sta se z lepim spoznanjem, da sta oba skupaj dobri in ljubi duši, in začela sta v prid in podporo c. kr. poštних uradov izdajati drugo serijo pisem, ki bo morda prav tako dolga ko prva in se nekda odlikuje z izvirno duhovitostjo in pristrčnostjo. Teh pisem pa ne bo študiral pametni Fosforič.

Glasnik.

„Danica“ je priredila dne 11. novembra v prostorih Kastnerjeve restavracije „zum Magistrat“ svojo II. zborovo sejo v tem tečaju. Tudi ta seja je pokazala, kako mlado društvo vidno napreduje. Ob enem sme s ponosom kazati na veliko število blagonaklonjenih prijateljev in podpornikov. Pri tej seji so bili med drugimi navzoči državni poslanci gdje: Povše, dr. Šušteršič, Žičkar, dr. Krek, Pogačnik in češki poslanec dr. Stojan; izmed dunajskih Slovencev: dr. Mantuani, M. Karba, p. Vavpotič in nekaj akademikov. Predsednik Val. Levičnik se je spominjal po otvoritvi umrlega župnika Lovro Bergant-a, društvenega starešine, na kar se se v znamenje sožalja vsi navzoči dvignili s svojih sedežev. Pri točki: poročilo odbora, javila sta knjižničar Šinkovic o pomnožitvi društvene knjižnice in blagajnik Remec o darilih podpornikov v korist društva. Zatem je stavil tov. Vadnal predlog naj se društveno geslo: „Vse za, vero, dom, cesarja“ zamenja z geslom: „na delo krščansko“ in k temu formalni predlog, da se glavni predlog sprejme brez debate. Ker je zadnji formalni predlog propadel, govoril je tov. Bergant proti glavnemu predlogu, omenjal, da je vsaka taka reformacija društvenih pravil nepotrebna in da povzroča mnogo škode in nepravil. Konec debate predlagal je Bergant imensko glasovanje o Vadnalovem predlogu, kar se je vsprejelo. Pri glasovanju je predlog Vadnalov propadel. S tem so bile glavne točke dnevnega reda obravnane. Pri zabavnem delu, kojega voditelj je bil dr. Šušteršič, pele so se mnoge pesmi, govorili smešni govori itd., a največ pozornosti je vzbudil navdušeni govor dr. Šušteršiča o pomenu katoliškega društva Danice, o bodočnosti

in vzvišenih namenih katoliških idej in o koristi krščanskega socializma. Govornik se je še spominjal nasprotnikov teh idej, ožigosal njihovo kvarljivo delovanje in je konečno napil Danici. Za te navdušene besede in sploh za naklonjenost državnih poslancev zahvaljeval se je tov. Črne v imenu Daničarjev. Drž. poslanec dr. Krek je govoril o početkih krščanskega socializma, o njega ustanovniku Vogelsangu in navduševal vse Daničarje za te ideje. Ta seja se je takó vršila v največjo korist in v spodbudo vseh navzočnikov, za kar gre seveda posebna zahvala vsem odličnim gostom in prijateljem Danice.

Danici so zadnji čas podarili: Neimenovana gospoda po 25 in 10 gl., dr. J. Breje, koncipijent v Ljubljani, 10 gl., Tom. Rožnik, kaplan v Mengšu, 5 gl., prof. dr. Janežič, 5 gl., knezošk. tajnik J. Šiška, 5 gl. Državni poslanci gdje: Povše 5 gl., Žičkar 5 gl., dr. Sušteršič 15 gl., dr. Krek 20 gl., dr. Stojan 2 gl. Nadalje g. Al. Karba 3 gl. in prevzvišeni knezoškof lavantinski dr. Napotnik 15 gl. Vsem darovalcem se tem potem najtopleje zahvaljuje društveni odbor.

Teodor Billroth. Dan 7. novembra je posvetila naša Alma mater spomину jednega največjih njenih mož, svetovno znanega učenjaka Teodorja Billrotha. Bili so časi, ko je bila dunajska klinika prva na svetu, časi, ko je učil in deloval pokojni Billroth. Opoldne omenjenega dne napolnila se je mala akademična dvorana z najodličnejšim občinstvom. Navzočih je bilo poleg dunajskih medicinskih korifej tudi več profesorjev z drugih vseučilišč, zdravnikov in dijakov, sploh cela šola, katero si je vzgojil Billroth tekom dolge vrste let, zbrala se je polnoštevilno, da poslavi spomin svojega učitelja. Billrothov najodličnejši učenec in njegov naslednik, profesor Gussenbauer, je v svojem izbornem govoru predočil zbranemu občinstvu sliko slavnega kirurga in ga pokazal v vsej njegovi velikosti kot učenjaka in človeka. Njegove zasluge na polju moderne kirurgije so neprecenljive; ženijalnost njegovega duha v zvezi z nepreseženo ročno spretnostjo je ustvarjala čuda. Billrothova roka je rešila bolnika, nad katerim je ves ostali učeni svet obupal. Billrothovo ime je slovelo po vsem kulturnem svetu; bolniki so od daleč in blizu iskali pomoči na njegovi kliniki, zdravniki pa sveta in pouka. Tako je slikal govornik Billrotha kot učenjaka in dobrotnika trpečega človeštva, opozarjal pa je tudi na njegov kremenit značaj. Časi in nazori so se menjavali, njegov trezni duh je mirno hodil poti moža značajnika. — Po končanem govoru šla je cela družba v desno arkado, kjer se je odkril spomenik v navzočnosti rektorja dvornega svetnika Toldta in vseh dekanov. Spomenik je dar Billrothove rodbine, v koje imenu ga je dr. Gersuny izročil vseučilišču v last. Rektor se je nato rodbini v iskrenih besedah zahvalil za veliko-dušni dar. Spomenik, umotvor prve vrste, je delo znanega umetnika prof. Zambuscha in predstavlja Billrotha v operacijskem plašču in cathedra, razlagajočega neki slučaj. Še bolj pa kot ta mramornati kip, ohranjala bodo Billrothov spomin njegova neumrljiva dela.

Nemiri in demonstracije na dunajskem vseučilišču. Komaj se je poglel prah, ki so ga vzdignile lanske demonstracije, že so mislili nemški dijaki, da je njih naloga, zopet na stari način nastopiti, se zbrati in demonstrovati.

9. novembra so priredili napredno misleči dijaki komerz, katerega so se udeležili tudi poslanci Gross, Menger, Wrabetz in drugi. Poslanec Röhling, ki je v zbornici navadno tiho, in se le tu in tam oglasi, da moti govornike, je pokazal ta večer, da zna tudi govoriti, ako hoče in ako je v družčini, ki z njim simpatizuje. Kaj se je govorilo, si lahko mislimo, ker je vladni zastopnik večkrat ustavil govornika in grozil, da bo shod razpustil. Röhlinga so potem dijaki vzdignili na rame in peli „Die Wacht am Rhein.“

Drugi dan se je zbralo ob 12. uri kakih 1000 dijakov v vseučilišni avli in se napotilo pred zbornico. Tu so vpili „Heil Wolf“, „Heil Schönerer“. Oba poslanca sta se pokazala in pozdravljala svoje častilce. Nato so zapeli dijaki „Bismark-Lied“ in so šli nazaj v avlo. Na poti so vpili: „Proč z Badenijem“. Pri tej priliki so pokazali tudi svojo ogorčenost proti krščanskim socijalistom, ki v parlamentu niso hoteli podpirati surove obstrukcije prenapetih nemških nacijonalcev in socijalnih demokratov. Pred mestno hišo so se namreč ti dijaki ustavili in vihteč s palicami po zraku kričali na vse grlo: „Proč z Luegerjem, proč z izdajico ljudstva“. Rektor Toldt je vso to stvar javil ministru Gautschu in odredil preiskavo. Pripomniti pa moramo, da je rektor nemškimi nacijonalcem naklonjen.

Kmalu je šlo dijaštvo zopet korak dalje. To pot so se odlikovali židovski dijaki, kateri so vprizorili krasen pretep. Stara dijaška navada je, da imajo člani vseh dijaške zavez ob sobotih v vseučilišnih arkadah svoj „Bummel“. Tako tudi v soboto 13. novembra. Židovsko nacijonalno društvo „Kadimah“ je ob tej priliki pozdravilo nemški prostomisleči društvi „Fidelitas“ in „Hedone“, pri katerih je veliko število židov, pri njih vstopu v avlo s psovkami, ker sta se bili obe društvi pridružili nemškimi nacijonalcem pri demonstraciji pred zbornico. Sporekli so se in začeli mahati kar navzkriž s palicami in pestmi. Nastala je velika zmeda v Izraelu. Čepice, ovratniki, palice itd., vse je letelo po zraku. Kadimahnci, ki so štelili okrog 60 krivih nosov, so bili preslabi in so se morali umakniti iz avle. Med tem se je nabrala policija v veliki množici na rampi pred vseučiliščem. Redarji so hoteli dijake razgnati in so zahtevali od razgrajacev legitimacijske liste. Ali slabo so naleteli. Vsi navzoči dijaki, ki so prej gledali zanimivi pretep, so se postavili sedaj proti policiji, katera nima vstopa na vseučilišna tla. Vse je klicalo: „Proč polipi, tu so akademična tla, itd.“ Policija pa je na povelje komisarja potisnila vse dijake, kolikor jih je bilo na rampi, doli na cesto in jih razganjala. Zato so poslali dijaki deputacijo k rektorju, ki ga je prosila, naj se potegne za pravice akademikov. Rektor je poklical policijskega komisarja k sebi in mu rekel naj zapusti s svojim moštvom rampo. To se je tudi zgodilo. Komaj je policija zapustila svoje stališče, so udrli dijaki zopet iz avle na rampo. Nekega razgrajajočega dijaka je policija aretovala. Takoj so se tovariši vzdignili in ga hoteli spremljati na policijo. Ko pa pridejo do stranskih vrat vseučilišča, so se zopet začeli rajši gnesti v notranje prostore. Potem so zopet v avli in na rampi čakali razburjeni nadaljnjih posledic. Sčasoma pa so se duhovi pomirili. 8 dijakov je bilo aretovanih.

Rektor Toldt je izrazil na črni deski svojo nezadovoljnost nad temi dogodki. V istem smislu se je zabičavalo tudi tehnikom, ki so jednako rojili, naj se ne udeležujejo takih nemirov.

Nasproti tem demonstracijam nemškonacionalnega dijaštva so hoteli označiti slovanski dijaki dunajske univerze svoje stališče v posebni resoluciji. 18. novembra bi se imel vršiti javen shod, kateri je sklicalo češko politično društvo „Klub rakouskyh narodnosti.“ Tu bi se utemeljevala resolucija. Toda pristranski rektor Toldt je prepovedal slovanskim dijakom udeležiti se tega shoda. Resolucija naj bi se glasila tako-le: „Živo uverjeni, da slovanske narodnosti naše države še niso dobile v narodnostnem oziru onih pravic, katere jim gredo po naravnem in zgodovinskem pravu, kakor tudi glede na število ljudstva, zahtevamo slovanski dijaki vseh dunajskih visokih šol jednoglasno, da se dá vsem slovanskim narodnostim naše države polna jezikovna ravnopravnost v uradu, v šoli in v javnem življenju, katera se jim sedaj krati zlasti v prid nemške narodnosti. Pripoznavajoč, da se je zadnji čas Čehom vsaj deloma pripomoglo do pravic, vstrajamo pri tem, da se istim potom nadaljuje, dokler ne zadobe vse narodnosti slovanske svojih pravičnih zahtev v polnem obsegu. Slovani obsojamo odločno vse pojave nemškega sovraštva, zlasti pa vse izjave nemških nasprotnikov, s katerimi ne žalijo le našega narodnega čuta, marveč, nasprotujoč zadostitvi naših pravičnih tirjatev, zahtevajo trajno hegemonijo in nasilno gospodstvo Nemcev in Poljakov.“ — To bi bil trezen in stvaren odgovor, če je sploh potreben, na surove vsklike „Nieder mit Czechen und Polaken.“

Naravnost revolucionaren značaj pa so imeli izgredi dne 26., 27. in 28. novembra. V državnem zboru je namreč priklopelo nasprotje med slovansko večino in nemško manjšino do vrhunca. Pod vodstvom prenapetih nacionalcev in socijalnih demokratov so skušali Nemci na barbarski način onemogočiti vsako zborovanje. Zato je slovanska večina v zvezi z zmernejšimi Nemci sklenila preveč samolastno, da ima predsednik pravico izključiti razgrajače iz seje. Ta sklep pa je vzbudil v parlamentu revolucijo. Socijalnodemokratski in nemškonacionalni poslanci so napadli predsedništvo, tako da je prišlo v zbornici, kjer se odločuje o usodi avstrijskih narodov, da navadnega pretepa. Predsednik je izključil razgrajače, ki pa niso hoteli ubogati. Zgodilo se je nekaj strahovitega. Policija je morala vlačiti iz zbornice zastopnike, katere je volilo na tisoče volilcev. — Ta revolucija v zbornici je našla veren odmev pred vsem v dijaštvu. O teh hrupnih izgredih zadostuj nekoliko besed. 26. novembra se je nabralo pred parlamentom kakih 400 dijakov, katere je policija razgnala. Umaknili so se v avlo in razgrajali. Zvečer ob šestih je bila avla čisto natlačena. Pele so se pesmi: „Wacht am Rhein“, „Deutsches Lied“, in „Gott, der Eisen wachsen liess“. Vmes so se čuli vse različni vskliki. Ko je prišla policija pred zaprta vrata, pobili so dijaki debele šipe na vratih s palicami in kričali nad policaji. Potem so šli dijaki, okrog 1500 po številu pri zadnjih vratih na cesto. Razen drugih kratkih nagovorov so čuli dijaki še jednega o osemindesetletem letu in o akademični krvi, ki bo morda tekla zopet za svobodo. Vse je pričakovalo resnih dogodkov. A policija ni pustila dijakov do Badenijeve palače in je razganjala gruče po Ringo.

Drugi dan je bilo jednako hrupno v zaprti avli. Sklenilo se je, da se udeleži dijaštvo v nedeljo 28. novembra velike delavske demonstracije pred parlamentom. Ko pa so odhajali zopet pri zadnjih vratih, prišli so policaji katerim so začeli dijaki nagajati. Konjeniki in pešci so razganjali dijake, a ti so se vedno zbirali in srdito kričali. Iz oken vseučilišča so se metale na policaje razne reči, celo jeden stol je priletel z viška. Silovit vrišč je nastal, ko je par policajev sililo pri jednih vratih v poslopje. Dijaki so jih zapodili nazaj. V nedeljo pa so hodili po tlaku med univerzo in parlamentom. Okoli poldne pa so pritisnili še delavci, zlasti socijalistični. V veliki množici so se dijaki skoro izgubili. „Arbeiterlied“ se je glasil mogočnejše nego „Wacht am Rhein“. Ker si policija ni upala vzdrževati reda, prijahali so na pomoč huzarji, kateri so množico razgnali. Ob istem času so zlasti nemški nacijonanci razgrajali pred deželnim sodiščem, kjer je bil zaprt Wolff. Tudi tu je policija napravila mir. Vendar je šele novica, da je ministerstvo padlo, pomirila demonstrante.

Tako so dijaki zopet jedenkrat pokazali svojo politično moč in modrost z razgrajanjem. Tokrat so se zvezali nacijonalni in liberalni dijaki s socijalno-demokratičnimi. To gibanje pa so zelo spretno porabili socijalni demokratje v svoje agitatorične namene.

Aretovanih je bilo vse skupaj kakih 60 dijakov. Kazen ne bo prehuda, ker hoče celo sam rektor Toldt obrniti svoj vpliv v prid teh zavoljo pravice preganjanih junakov. Tudi ranjenci menda ne bodo pomrli.

Za enkrat je torej nemštvo rešeno in svoboda ohranjena. Če bi se pa pokazala še kaka pošast — Lieb Vaterland magst ruhig sein.

V Gradcu, v tem „najbolj nemškem“ mestu dijaki tudi niso hoteli zaostati in so se pokazali v družbi socijalnih demokratov za nekaj časa gospodarje svojega mesta. Njih pregoreče delovanje so ovirali uspešno žilavi Bošnjaki.

Prav tako pa razgrajajo sedaj češki dijaki v Pragi in pretepajo nemške. Menda tudi v Čelih ne spada tako ravnanje med kulturne potrebe. Sploh moramo z veseljem vzeti na znanje, kako se je začel najmlajši rod v Avstriji politično zavedati. V ljubljanski „Zvezdi“ so zapeli realci „Die Wacht am Rhein“ in v Celovcu so demonstrovali otroci. Srečna Avstrija, mati sesajočih, tvojo politiko umevajo že dojenčki.

„Z o r a“ izhaja koncem vsakega meseca izvzemši dva meseca počitnic in tsane za celo leto 1 gl., za dijake 60 kr.

Uredništvo: Anton Vadnal, Dunaj, IX. Porzellangasse 30.

Upravništvo: Pavel Marija Valjavec, Dunaj, V. Matzleinsdorferstr. 76, IV. 30.

Odgovorni urednik: Frančišek Janković, Dunaj.

Rokopisi se ne vračajo, nefrankovana pisma se ne sprejemajo.

Tiskarna oo. mehtaristov, Dunaj.